

FUNKCINIS ELGESIO VERTINIMAS

GAIRĖS

Lietuvos įtraukties
švietimo centras

įtrauktis

FUNKCINIS ELGESIO VERTINIMAS – tai struktūruotas, moksliniais tyrimais pagrįstas duomenų rinkimo metodas, kurį pedagogai ir švietimo pagalbos specialistai taiko siekdami nustatyti konteksto neatitinkančio elgesio priežastis ir parengti elgesio intervencijos planą.

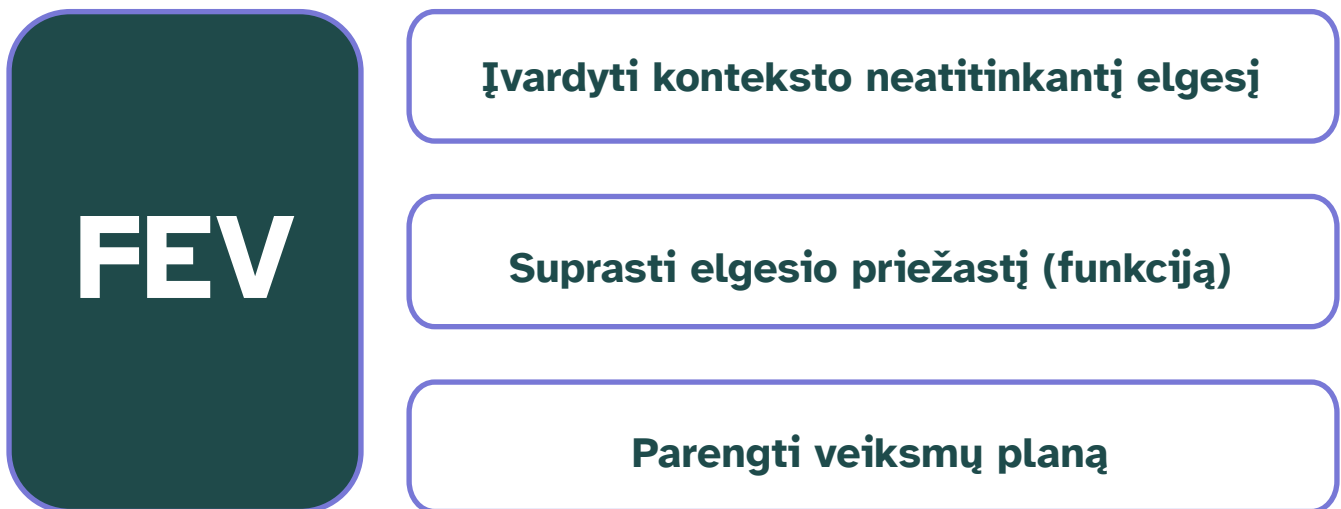
Funkcinį elgesio vertinimą (FEV) (angl. *Functional Behavior Assessment*) galime pasitelkti:

- kai siekiame sumažinti konteksto neatitinkančio elgesio atvejų skaičių;
- kai norime išmokyti mokinį kontekstą atitinkančio elgesio;
- kai ieškome naujų bendravimo ir elgesio valdymo strategijų;
- kai galvojame apie mokinio ateitį ir jo sėkmingą įsitraukimą į bendruomenės gyvenimą.

FEV naudojamas siekiant atsakyti į šiuos klausimus:

- Kokios konteksto neatitinkančio elgesio priežastys?
- Kas sustiprina konteksto neatitinkantį elgesį?
- Kuri elgesio intervencija padės sumažinti elgesio pasikartojimą ir padidins kontekstą atitinkančio elgesio tikimybę?

FEV tikslas – gauti informaciją apie elgesio funkciją, nustatyti veiksnius, turinčius įtakos elgesiui, o surinktus duomenis panaudoti elgesio intervencijos planui sudaryti.

Vaiko gerovės komisija (VGK) ugdymo įstaigoje inicijuoja FEV, vykdo ir koordinuoja veiklą, susijusią su funkciniu elgesio vertinimu. VGK į savo veiklą įtraukia pozityvių nuostatų turinčius ir gebančius komandoje dirbti asmenis. Duomenis, skirtus FEV, renka VGK paskirti atsakingi asmenys.

FUNKCINIS ELGESIO VERTINIMAS

I ETAPAS. Elgesio funkcijos nustatymas

1 žingsnis. Konteksto neatitinkančio elgesio nustatymas, kontekstą atitinkančio elgesio įvardijimas

Pasirenkame mokinio konteksto neatitinkantį elgesį, aiškiai aprašome, ką mokinys daro. Pasirenkame ir aiškiai apibrėžiame elgesį, kuriuo norime pakeisti mokinio konteksto neatitinkantį elgesį.

Konteksto neatitinkantis elgesys

Pamokos metu mokinys garsiai išrėkia atsakymus. Mokinys vaikšto po klasę. Mokinys atsisako atlikti užduotį.

Kontekstą atitinkantis elgesys

Mokinys pakelia ranką. Mokytojas jam suteikia galimybę atsakyti į klausimą. Mokinys atlieka užduotį. Mokinys sėdi darbo vietoje.

	KONTEKSTO NEATITINKANTIS ELGESYS	ELGESYS, KURĮ SKATINAME
NETINKAMAI APIBŪDINTAS ELGESYS	Mokinys pernelyg judrus.	Mokiniui <u>reikia nurimti</u> .
AIŠKIAI APIBŪDINTAS ELGESYS	Pamokoje mokinys <u>atsistoja</u> ir vaikšto po klasę.	Kai mokytojas aiškins užduotį klasei, mokinys <u>sėdės savo darbo vietoje</u> ir <u>atliks užduotį</u> .

Konteksto neatitinkančio elgesio funkcijos:

- noras gauti dėmesio, daiktų ar veiklos;
- noras išvengti užduočių, veiklos, žmonių;
- vidinė stimuliacija;
- sveikata.

2 žingsnis. Informacijos rinkimas

NETIESIOGINIO INFORMACIJOS RINKIMO BŪDAS

Pagrindiniai netiesioginio informacijos rinkimo principai:

- informaciją renka asmenys, susipažinę su duomenų rinkimo metodika;
- informacija renkama įvairioje aplinkoje;
- duomenys renkami iš kelių šaltinių (pvz., tėvų, mokytojų, mokinių);
- informacija renkama keliais būdais (pvz., interviu, kontroliniai sąrašai);
- surinkta informacija yra naudojama konteksto neatitinkančio elgesio funkcijai (priežasčiai) nustatyti.

Pagrįskite sprendimą

Analizuokite ir grafiškai parodykite

Rinkite informaciją

Pasirinkite metodą

Įvardykite elgesį

Pradinis duomenų rinkimas – informacijos rinkimas apie elgesio pasireiškimo lygį prieš intervencijos įgyvendinimą. Vėliau šie duomenys turi būti lyginami su duomenimis, gautais po intervencijos. **Naudojantis netiesioginiu stebėjimo būdu, svarbu atkreipti dėmesį į šiuos faktorius:**

- fiziologinius;
- aplinkos;
- mokymo programas;
- įvykius, vykstančius prieš probleminę situaciją.

Svarbu, kad pasirinktą elgesį galima būtų pamatuoti (įvertinti).

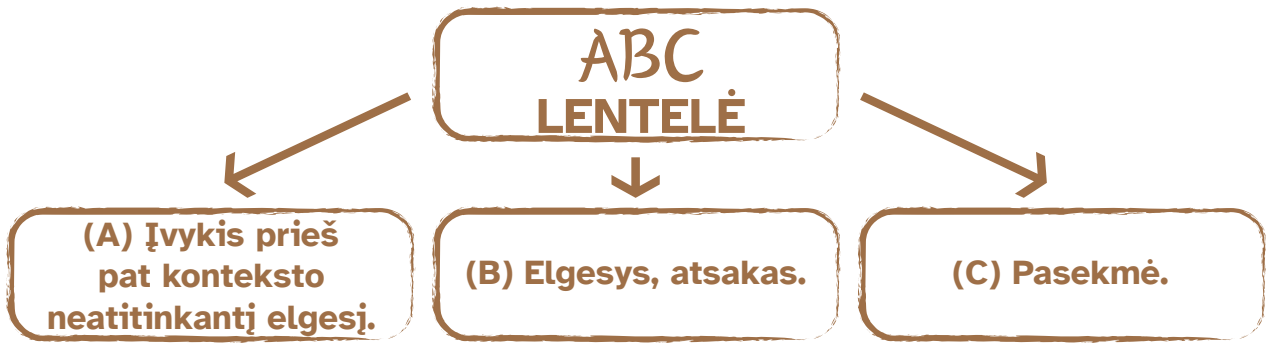
Interviu – viena iš pirmųjų priemonių, naudojamų elgesio funkcijai įvertinti. Galimi tėvų (žiūrėti čia), pedagogų (žiūrėti čia) ir mokinio interviu (žiūrėti čia).

TIESIOGINIO INFORMACIJOS RINKIMO BŪDAS

Tiesioginio stebėjimo metu stebimas mokinio elgesys mokymosi aplinkoje ir renkama informacija apie elgesį. VGK paskirtas asmuo ar asmenys stebi mokinį skirtingose vietose, tokiose kaip valgykla, klasė arba kita ugdymo įstaigos aplinka, ir renka informaciją pagal **ABC schemą** ar naudojami kitomis tiesioginio stebėjimo lentelėmis. Tiesioginio stebėjimo metu renkama informacija apie tai, kada, kur ir kaip dažnai elgesys pasireiškia, taip pat kaip ilgai tas elgesys trunka.

ABC schema:

- A (angl. *antecedent*) antecedentas – kas įvyko prieš pat elgesį.
- B (angl. *behavior*) elgesys – kaip pasireiškė elgesys.
- C (angl. *consequence*) pasekmė – kaip reaguoja suaugusysis, kokios pasekmės sulaukė mokinys.

Stebėjimo metodas	Apibrėžimas	Procesas	Pavyzdys
Trukmės registravimas	Kiek laiko trunka elgesys?	Fiksuokite laiką, kuomet mokinio elgesys prasideda ir baigiasi.	Kiek laiko mokinys praleido vaikščiodamas klasėje?
Latentinio laikotarpio registravimas	Laikas, per kurį elgesys pasireiškia	Fiksuokite laiką, kai elgesys turėtų prasidėti, ir sustabdykite, kai elgesys prasideda.	Mokytojas pateikia mokiniui užduotį. Kiek laiko praeina nuo to, kai mokinys pradeda užduotį?
Dažnumo registravimas	Kaip dažnai per tam tikrą laiko tarpą pasireiškia elgesys?	Popieriaus lape brūkšneliais pažymėkite pasireiškusių elgesį.	Kiek kartų be leidimo mokinys kalba pamokoje?
Intervalų registravimas	Elgesio pasireiškimas, nepasireiškimas per tam tikrą laikotarpį	Duomenų rinkimo lape pažymėkite, ar nurodytas elgesys pasireiškė ar ne.	Kokią laiko intervalo dalį mokinys kalba?

Elgesio vertinimo lentelės – suteikia informacijos apie konteksto neatitinkantį elgesį ir kaip dažnai per kokią veiklą elgesys pasireiškia.

- Trukmės registravimo lentelė (**žiūrėti čia**).
- Lentelė elgesio dažnumui nustatyti (**žiūrėti čia**).
- Intervalų stebėjimo lentelė (**žiūrėti čia**).
- Lentelė elgesio priežastingumui nustatyti (**žiūrėti čia**).
- Latentinio laikotarpio registracijos forma (**žiūrėti čia**).

3 žingsnis. Elgesio funkcijos nustatymas

VGK, remdamasi surinktais duomenimis, nustato elgesio funkciją. Dažniausiai konteksto neatitinkantis elgesys atlieka šias funkcijas:

- siekiama ką nors gauti (pvz., dėmesio, apčiuopiamą daiktą, veiklos, sensorinių dirgiklių);
- siekiama kažko išvengti (pvz., dėmesio, apčiuopiamo daikto, veiklos, sensorinių dirgiklių).

Įvardijus elgesio funkciją, formuluojama hipotezė (kur, kaip ir kodėl atsiranda konteksto neatitinkantis elgesys).

Elgesio hipotezė yra prielaida arba spėjimas apie konteksto neatitinkančio elgesio priežastis.

II ETAPAS.

Elgesio intervencijos plano parengimas ir įgyvendinimas

1 žingsnis. Intervencijos strategijų parinkimas

Šis žingsnis apima kontekstą atitinkančio elgesio, kuris atlieka tą pačią funkciją, kaip ir konteksto neatitinkantis elgesys, mokymą ar stiprinimą. Parengiamas elgesio intervencijos planas (EIP), numatomi tikslai ir žingsniai rezultatui pasiekti. Svarbu atkreipti dėmesį į trūkstamų įgūdžių mokymą, jei nustatomas toks poreikis.

Norint parengti EIP, reikėtų atsakyti į šiuos klausimus:

1. Ar kontekstą atitinkančio elgesio mokymas priimtinas mokiniui?
2. Ar mokinys gebės pademonstruoti kontekstą atitinkantį elgesį mokymo(si) procese?
3. Ką galima pakeisti aplinkoje, sudarant sąlygas kontekstą atitinkančiam elgesiui pasireikšti (pvz., klasės aplinką, dėstymo būdą, mokomąją medžiagą ir pan.)?

Pasirenkama viena iš 3 intervencijų:

- įgūdžiais pagrįsta intervencija;
- antecedentais pagrįsta intervencija;
- pasekmėmis pagrįsta intervencija.

Jeigu	Tuomet	Pavyzdžiai
Mokinys negeba pademonstruoti kontekstą atitinkančio elgesio	Taikoma įgūdžiais pagrįsta intervencija tinkamam elgesiui mokyti	Kai mokinys neturi reikiamų įgūdžių (pvz., akademinų, socialinių, organizacinių), tuomet mes sudarome sąlygas ir mokome.
Antecedentai (A) lemia konteksto neatitinkantį elgesį	Antecedentais pagrįsta intervencija	Taikome pasirinkimus, vizualinį pastiprinimą, Premacko principą, lengviname užduotis, mokome funkcinės komunikacijos ir t.t.
Pasekmės (C) sustiprina konteksto neatitinkantį elgesį	Pasekmėmis pagrįsta intervencija, siekiant pakeisti pasekmes	Kai mokinys tinkamai dirba ir atlieka užduotį, pastipriname žodiniu pagyrimu.

2 žingsnis. Intervencijos sėkmės didinimas

Svarbu atkreipti dėmesį į pasirinktos intervencijos:

- socialinį pagrįstumą (intervencija atspindi socialiai priimtą praktiką);
- tikslumą (intervencija įgyvendinama taip, kaip ji buvo suplanuota);
- generalizavimą (išmokti nauji įgūdžiai, kontekstą atitinkantis elgesys perkeliama į naują aplinką);
- priežiūrą (įgūdžiai ir kontekstą atitinkantis elgesys išlieka tie patys).

3 žingsnis. EIP įgyvendinimas

Intervencija turėtų būti vykdoma kiekvieną dieną, tačiau duomenys gali būti renkami ne taip dažnai. Svarbu laikytis EIP numatytų tikslų ir uždavinių. Elgesio pokyčiams dažnai reikia laiko. Kartais elgesys (pvz., dėmesio siekimas) gali suintensyvėti prieš jam sumažėjant. Kartais aplinkos faktoriai (pvz., naujas mokinys klasėje, mokytojų ar tvarkaraščio pasikeitimas) gali turėti įtakos intervencijos efektyvumui. Kai bus įgyvendinti EIP konteksto neatitinkančiam elgesiui keisti numatyti tikslai ir uždaviniai, svarbu planuoti tolesnę elgesio stebėseną.

III ETAPAS.

Intervencijos efektyvumo įvertinimas

Intervencijos vertinimas

VGK analizuoja intervencijos metu surinktus duomenis ir nusprendžia, ar taikytos intervencijos yra efektyvios. Norėdama nustatyti rezultatus, VGK palygina intervencijos duomenis su pradiniais duomenimis ir nustato, ar iš tikrųjų vyksta norimi elgesio pokyčiai.

Atsižvelgdama į šiame etape surinktus duomenis, VGK nusprendžia, ar intervencija yra efektyvi (t. y. padažnėja kontekstą atitinkančio elgesio atvejų, retėja konteksto neatitinkančio elgesio apraiškų skaičius). VGK atsižvelgia į EIP numatytus tikslus ir uždavinius. Jei nustatoma, kad intervencija nedidina mokinio kontekstą atitinkančio elgesio apraiškų skaičiaus, ji turi būti pakoreguota.

Funkcinis elgesio vertinimas gali būti nelengva užduotis pedagogams, tačiau tinkamai renkant duomenis, tiksliai nustatant elgesio funkcijas ir kokybiškai parengus elgesio intervencijos planą, galima užtikrinti efektyvesnį vaikų ugdymą(si) įtraukiojo ugdymo kontekste.

Papildoma literatūra:

- Anderson C. M., Long E. S. Use of a Structured Descriptive Assessment Methodology to Identify Variables Affecting Problem Behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 2002.
- Indrašienė V., Kairelytė-Sauliūnienė E. Funkcinio elgesio vertinimo metodikos taikymas ugdant probleminiu elgesiu pasižyminčius autizmo spektro sutrikimą turinčius vaikus. *Socialinis darbas* 16(1), 2018. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15293/4784-10653-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- <http://www.socialinisugdymas.leu.lt/index.php/socialinisugdymas/article/view/226/209> .
- *Methods of Functional Behavioral Assessment*. <https://www.apbs.org/files/fbapractice.pdf>
- *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017. Kęstutis Kardelis.
- Scheuermann B.K., Hall J.A. *Positive Behavioral Supports for the Classroom*. Third edition, 2015.
- *Taikomosios elgesio analizės terapija ir autizmo spektro sutrikimas*. Praktikos gairės sveikatos priežiūros programų kūrėjams ir programų administratoriams. Prieiga per internetą: https://www.bacb.com/wp-content/uploads/ASD_Guidelines_Lithuanian_190311.pdf
- Thomas J. Zirpoli. *Behavior management. Positive applications for teachers*. Seventh edition, 2016.
- *Ugdytinio, turinčio autizmo spektro sutrikimą, probleminio elgesio keitimas pritaikant funkcinio elgesio vertinimo metodiką*, Valdonė Indrašienė, Eglė Kairelytė-Sauliūnienė.
- Wheeler J. J., Richey D.D. *Behavior Management. Principles and Practices of Positive Behavior Supports*. Fourth edition, 2019.

Sudarė Lietuvos įtraukties švietime centro
Autizmo spektro sutrikimų grupės
specialioji pedagogė
Renata Greimaitė